

آب در هنر دنیای باستان

کتاب اول: خاورمیانه و بخش‌هایی از اروپا

پریسا اکبری

انتشارات تپسا

بسم الله الرحمن الرحيم
هست کلید در گنج حکیم

سرشناسه	:	اکبری، پریسا، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	:	آب در هنر دنیای باستان؛ کتاب اول: خاورمیانه و بخش هایی از اروپا / نویسنده: پریسا اکبری.
مشخصات نشر	:	تهران: تیساه، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۲۵۶ ص؛ مصور؛ ۱۴/۵ × ۲۱.
مشخصات ظاهری	:	کتاب انسان شناخت؛ ۹.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۳-۰۷-۱ ریال؛ ۱۸۵۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	آب در هنر.
موضوع	:	هنر باستان - ایران.
موضوع	:	هنر باستان - بین‌النهرین.
موضوع	:	هنر - اروپا.
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۳ الف ۷ / ۸۲۶۱ N
رده‌بندی دیویی	:	۷۵۱/۴
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۶۸۰۱۴۲

آب در هنر دنیای باستان: کتاب اول: خاورمیانه و بخش‌هایی از اروپا

نویسنده: پریسا اکبری

مدیر تولید: سمیه سیاه‌پشت

چاپ یکم: بهار ۱۳۹۴

شماره نشر: ۱۸۳

ویراستار: زهره صفدری

صفحه‌آرا: سپیده امیری

لیتوگرافی: البرز نوین، چاپ: عطاء مصحافی: ساغر مهر

ناظر فنی چاپ: علی کاتب

تعداد: ۱۲۰۰ نسخه

قیمت ۱۸۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۳-۰۷-۱

همه حقوق چاپ و نشر این اثر طبق قرارداد محفوظ است.

این اثر تحت پوشش قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

استفاده از مطالب با ذکر منبع بدون اشکال است.

• انتشارات تیسّا

تهران، بهارستان، ظهیرالاسلام، کوچه دیلمان، شماره ۶، واحد ۳

تلفن: ۳۳۹۹۹۴۲۳، ۳۳۹۹۲۴۷۰ | iteesa@mail.com

وبسایت: www.iteesa.ir

مقدمه	۱۹
فصل یکم: آب در دنیای باستان	۲۵
۱. تعاریف	۲۵
۱-۱. نماد	۲۵
۱-۲. اسطوره	۲۸
۱-۳. آب	۳۰
۱-۴. دنیای باستان	۳۲
۱-۵. ایران	۳۶
۱-۶. بین‌النهرین	۴۰
۱-۷. اروپا	۴۲
۲. کهن نمونه آب و کارکرد آن در اسطوره	۴۵
۳. آفرینش مادی و آغاز چرخه زندگی	۴۷
۴. اسطوره‌های آب و باورهای کهن، آب از منظر ادیان و تمدن‌های باستان	۴۸
۵. جاودانگی و تداوم حیات مادی، آب حیات، آب درمان بخش	۹۲
۶. آزمون آب، گذر از آب، شست‌وشو در آب، تطهیر معنوی	۹۴
۷. آب تجلی نور	۹۶
۸. آب و ماه	۹۶
۹. نشانه شناسی	۱۰۶
فصل دوم: نقوش نمادین آب	۱۱۲
۱. نقوش گیاهی	۱۱۴

۲۱۰.....	۴-۹. زیگزاگ، موجی، هفت و هشتی، کوه.....
۲۱۳.....	۵. سایر نقوش مرتبط با آب.....
۲۱۳.....	۵-۱. آب.....
۲۱۶.....	۵-۲. مروارید، صدف و صدف دوکپه ای.....
۲۲۱.....	۵-۳. هلال و شاخ.....
۲۲۴.....	۵-۴. گیسو.....
۲۲۷.....	۵-۵. طشت آبها.....
۲۲۹.....	۵-۶. ظرف.....
۲۳۰.....	۵-۷. زن.....
۲۳۳.....	۵-۸. مادری و اندام های باروری.....
۲۳۵.....	۵-۹. قربانی.....
۲۳۹.....	۵-۱۰. نقوش اساطیر مرتبط با آب و الهه های باروری.....
۲۴۳.....	۵-۱۱. آبدان ماه.....
۲۴۴.....	۵-۱۲. زیگورات.....
۲۴۹.....	سخن پایانی.....
۲۵۵.....	کتابنامه.....

فهرست تصاویر

فصل یکم

- شکل شماره ۱. سفالینه‌های متقوش عصر نوسنگی یونان: (۱-۲) دیمینی؛ (۳-۷) سکلو؛ (۸-۱۱) نئانکیو مدیا..... ۳۴
- شکل شماره ۲. دانه‌ارک: دست‌ساخت‌های حدود نوسنگی آغازین: (۱-۵) سفالینه‌های گردن‌قینی و گلودار، کوزه‌های گوشک‌دار؛ (۶) تیرهای دم‌نازک؛ (۷) تیر ساطور مسطح؛ (۸) تیر جنگی کله‌گریزی؛ (۹-۱۰) زیورهای کهربایی؛ (۱۱) ساطور گرد..... ۳۶
- شکل شماره ۳. طرح‌هایی از پاره‌سفال‌های کشف‌شده که نقش خطوط معرف آب و خطوط هفت‌هستی دارد..... ۳۹
- شکل شماره ۴. پیکر سفالی با سر استوانه‌ای و چشمان دانه‌ای، نئانکیو مدیا، مقدونیه غربی، یونان..... ۴۳
- شکل شماره ۵. طرح مهرهای آناتولی، یونان و جنوب بالکان: (۱) استارچه وو-کیرش؛ معجارستان: (۲) تسانی؛ تسالی: (۳-۵) نئانکیو مدیا؛ مقدونیه: (۶-۹) کتل هیوک..... ۴۵
- شکل شماره ۶. شکل بازسازی شده سنگ‌برجسته آنو بانی نی، سرپل ذهاب..... ۵۱
- شکل شماره ۷. نقش برجسته کورانگان، فهلان فارس..... ۵۳
- شکل شماره ۸. الهه آب، قسمتی از لوحه سنگی اونتاش گال، ۱۳۰۰ ق.م، شوش..... ۵۴
- شکل شماره ۹. اثر مهر استوانه‌ای با نقش خدایان آب، دوران ایلام میانی..... ۵۵
- شکل شماره ۱۰. اثر مهر استوانه‌ای، کشف‌شده از شوش..... ۵۶
- شکل شماره ۱۱. پیکره زن - ماهی، دوره ایلام میانی، ۱۲۰۰-۱۴۵۰ ق.م، موزه بریتانیا..... ۶۰
- شکل شماره ۱۲. اثر مهر استوانه‌ای، کشف‌شده از شوش، در اینجا یک زن - ماهی در گوشه سمت راست بالا، و یک بز - ماهی در زیر پاهای آمیه خدای بر تخت نشسته دیده می‌شود..... ۶۱

- شکل شماره ۱۳. اثر مهر استوانه‌ای، دوران ایلام میانی، چغازنبیل..... ۶۲
- شکل شماره ۱۴. اثر مهر استوانه‌ای، شهداد..... ۶۳
- شکل شماره ۱۵. ملی شپیک دوم شاه بابل (دوران حکمرانی ۱۱۸۶-۱۱۷۲ ق.م) در مقابل نانای نشسته موزه لوور..... ۶۴
- شکل شماره ۱۶. تندیسک ناهید و فرزندش مهر، از مهرابه دیورنگ، آلمان..... ۶۶
- شکل شماره ۱۷. پیکر ناهید در نقش رستم..... ۶۷
- شکل شماره ۱۸. تندیسک آناهیتا کوه خواجه - زابل..... ۶۷
- شکل شماره ۱۹. ناهید و مهر روی کوزه سیمین..... ۶۸
- شکل شماره ۲۰. اثر مهر استوانه‌ای اکدی، ۲۲۰۰-۲۳۰۰ ق.م، موزه بریتانیا..... ۷۱
- شکل شماره ۲۱. مهر استوانه‌ای متعلق به آذکاتب شاهی، حدود ۲۲۰۰-۲۳۰۰ ق.م، موزه بریتانیا..... ۷۱
- شکل شماره ۲۲. بخشی از نقاشی دیواری کاخ زیمرلیم؛ حکمران ماری، دوران بابل قدیم، شکل الهه‌ای با گلدانی در دست که رشته‌های آب از درون آن به اطراف فوران کرده‌اند، در گوشه سمت راست دیده می‌شود..... ۷۳
- شکل شماره ۲۳. شجره‌نامه خدایان دریا در باستان..... ۷۸
- شکل شماره ۲۴. هنر میانه‌سنگی، طرح‌های اسلوبی و انسان‌مدارانه سطح دست‌ساخت‌های ماگلموزی، دانمارک..... ۸۰
- شکل شماره ۲۵. خمره بزرگ یافت‌شده از آثار کاخ مینوسی، کتوسوس، کرت..... ۸۲
- شکل شماره ۲۶. پیکره اژه‌ای..... ۸۳
- شکل شماره ۲۷. پیکره مینوسی..... ۸۴
- شکل شماره ۲۸. کهن‌ترین سکه‌زنی بومی بریتانیایی و نمونه‌های آغازین یونانی آن..... ۸۷
- شکل شماره ۲۹. سنگ‌نگاره گوزن شمالی بر شیب تند صخره کنار آبشار بولا، شمال تراندلاگ، نروژ..... ۸۸
- شکل شماره ۳۰. طلسم‌های کوچک نقره یا مفرغی یافت‌شده از گور واکینگ‌ها. این طلسم‌ها به هیئت زن است، و دو تن از این زنان که شاخ ساغری به دست دارند، شبیه زنان نقش سنگ‌های گرتلند و شاید نماد والکیری باشند. موزه ملی تاریخ، استکهلم..... ۸۹
- شکل شماره ۳۱. اساطیر اسکاندیناوی..... ۹۰
- شکل شماره ۳۲. نقش دو طوطی..... ۹۳
- شکل شماره ۳۳. آناهیتا در پناه عقاب و بچه خدایان ماه و خورشید، موزه آرمیتاژ، قطر ۲۲ سانتیمتر..... ۹۸
- شکل شماره ۳۴. نقش سفال‌های شوش..... ۹۸

- شکل شماره ۳۵. نقش سفال‌های شوش، موزه لوور..... ۹۹
- شکل شماره ۳۶. نقش سفال‌های شوش، موزه لوور..... ۹۹
- شکل شماره ۳۷. نقش سفال شوش..... ۱۰۰
- شکل شماره ۳۸. نقش سفال منقوش حصار، طبقه اول..... ۱۰۱
- شکل شماره ۳۹. شینی مربوط به لگام اسب از مفرغ، لرستان، هزاره دوم تا هزاره اول
پیش از میلاد..... ۱۰۲
- شکل شماره ۴۰. دهنه مفرغی، لرستان، نیمه اول هزار دوم ق.م، موزه بریتانیا..... ۱۰۲
- شکل شماره ۴۱. درخت نخل و گاو، قرن دوازدهم ق.م، موزه لوور..... ۱۰۳
- شکل شماره ۴۲. سفال منقوش، تپه موسیان..... ۱۰۳
- شکل شماره ۴۳. سفال منقوش، تپه موسیان..... ۱۰۴
- شکل شماره ۴۴. شیء تزئینی مفرغی، لرستان، هزاره اول پیش از میلاد، موزه لوور..... ۱۰۵
- شکل شماره ۴۵. مهرهای شوش، اوایل هزاره سوم ق.م..... ۱۰۶

فصل دوم

- شکل شماره ۱. درخت زندگی، طاق بستان..... ۱۱۹
- شکل شماره ۲. دو ظرف سفالی، مانند لیوان، کشف شده از تپه «سیلک». سفال سمت راست دارای نقش یک سگ‌گوشی بزرگ است که با خطوط متقاطع پر شده است، و سفال سمت چپ، نقش درختی را (به کمک خطوط متقاطع) ارائه می‌دهد و علاوه بر آن دارای نقش برگ‌ها یا ساقه‌های منحنی است..... ۱۲۰
- شکل شماره ۳. ظرف سفالی مخروطی با پایه بلند مخروطی و نقش‌های گیاهی..... ۱۲۱
- پیچ‌دار، تپه سیلک..... ۱۲۱
- شکل شماره ۴. بشقاب سفالین نقاشی شده زیر لعاب، گرگان، قرن ۷ ق.م، موزه ملی ایران..... ۱۲۱
- شکل شماره ۵. نقش برجسته از گل ۱۲ پر، شیر و گاو..... ۱۲۳
- شکل شماره ۶. نقش گل نیلوفر بر ستون‌های طاق بستان..... ۱۲۴
- شکل شماره ۷. نقش اردشیر دوم. در گوشه سمت چپ مهر با نوری به دور سر، درحالی که بر روی گل نیلوفر ایستاده است..... ۱۲۵
- شکل شماره ۸. زائیده شدن مهر به صورت برهنه از میان گل نیلوفر، فرانسه..... ۱۲۷
- شکل شماره ۹. دسته خنجری کشف شده از لرستان با نقش شیرها و گل‌های هشت‌پر و طرح‌های موازی هاشورزده..... ۱۲۸
- شکل شماره ۱۰. سر سنجاق کشف شده دیگری از لرستان، با نقش‌های گل چندپر و قوسی‌ها و نقطه‌چین..... ۱۲۸

- شکل شماره ۱۱. نقش برجسته داریوش ۱۲۹
- شکل شماره ۱۲. نقش انار بر سکه‌های برنز از شهرستان باستانی پامفیلیا ۳۰۰-۳۵۰ ق.م ۱۳۰
- شکل شماره ۱۳. نقوش حیوانات شاخ‌دار در مجموعه سفال‌های منقوش سبلیک III ۱۳۲
- (هزاره چهارم ق.م) ۱۳۲
- شکل شماره ۱۴. نقوش حیوانات شاخ‌دار و پرندگان در مجموعه سفال‌های منقوش حصار I (هزاره چهارم ق.م) ۱۳۳
- شکل شماره ۱۵. سفال منقوش (نقش مایه حیوانات شاخ‌دار) اریسمان نطنز (اواخر هزاره چهارم ق.م) ۱۳۴
- شکل شماره ۱۶. نقوش حیوانات شاخ‌دار و پرندگان در مجموعه سفال‌های منقوش تپه قبرستان (هزاره چهارم ق.م) ۱۳۵
- شکل شماره ۱۷. دو مار که به دور درخت حلقه زده‌اند ۱۳۹
- شکل شماره ۱۸. نقش سه مار در مالتای سیری ۱۳۰۰-۱۶۰۰ ق.م ۱۴۰
- شکل شماره ۱۹. نقوش مار (الف) نماد مار شاخ‌دار به نشانه آب، بر روی ظرف آب از البرز، متعلق به ۲۲۰۰-۲۴۰۰ ق.م؛ (ب) نماد مار به نشانه رود از شوش، هزاره سوم ق.م؛ (پ) نقش مار بر روی ظرف آب از اروپای شرقی، تریپولی، متعلق به دوره نوسنگی؛ (ت) نقش دو مار تنیده به هم و گل لوتوس نشانه‌ای از آب، باروری و حاصلخیزی از مصر؛ (ث) نقش دو مار تنیده به هم و گل لوتوس که نمادی از باران و باروری است، از شوش متعلق به ۳۳۰۰ ق.م؛ (ج) دو مار درهم تنیده، نشانه‌ای از آب و باروری از هند ۱۴۲
- شکل شماره ۲۰. گلدان با نقش مار ۱۴۴
- شکل شماره ۲۱. ظرف سفالی از تپه «سبلیک» با پایه و دهانه هراخ که بخش بالایی آن با خطوط کمربندی پهن و نقش ماری (در وسط آنها) زینت شده است ۱۴۵
- شکل شماره ۲۲. کاسه‌ای سفالی و دهان گشاد دارای نقش‌های سدگوشی و نقش مار در وسط ۱۴۵
- شکل شماره ۲۳. طرح مار برای تزئین دور ظروف ۱۴۶
- شکل شماره ۲۴. نقش مار ایران، دوره ایلامی، پادشاهی میانه. ق.م، سنگ آهک ۱۴۶
- شکل شماره ۲۵. نقوش ازدها ۱۴۷
- شکل شماره ۲۶. بشقاب نقره با نقش زنی سوار بر ازدها، سده هشتم میلادی، موزه متروپولیتن ۱۴۸
- شکل شماره ۲۷. جدال شیر با گاو، راه‌پله تالار آپادانا ۱۴۹
- شکل شماره ۲۸. پیکره معروف گاو زانورده، هزاره‌های ق.م مسیح در دوره ایلامی، موزه متروپولیتن، نیویورک ۱۵۰

- شکل شماره ۲۹. گاو بال‌دار ۱۵۱
- شکل شماره ۳۰. کاسه، مرصع کاری شده ۱۵۲
- شکل شماره ۳۱. طرح‌هایی از پاره‌سفال‌های کشف شده شامل نقوش چهارگوشی و
لوزی هاشوردار و برگ شیاردار گیاهان و نقش گاو ۱۵۴
- شکل شماره ۳۲. نقش گاو به همراه ماه، بز و درخت، مهر سیلندری، شوش ۲۶۰۰- ۱۵۵
- شکل شماره ۳۳. بشقاب قرن چهارم هجری ۱۵۷
- شکل شماره ۳۴. نقش قوچ، کاسه سفالین بشقاب زرین‌فام، گرگان، قرن ۶ و ۷ ه. ق. ۱۵۸
- شکل شماره ۳۵. غزالی در حال قدم زدن میان گلزار گل سوسن، بشقاب قرن چهارم
هجری ۱۵۹
- شکل شماره ۳۶. ظرف سفالی، تپه سیلک، نقش کوه‌ها و سر و گردن آهوئی بر دسته
آن تعبیه شده است ۱۶۰
- شکل شماره ۳۷. نقش آهو ۱۶۰
- شکل شماره ۳۸. چهار بز ۱۶۲
- شکل شماره ۳۹. نقش بز کوهی بر سفال کشف شده از تپه گیان (نهاوند) در برابر خط
عمودی زنجیری ۱۶۲
- شکل شماره ۴۰. ظروف سفالین نقوش تپه قبرستان، دشت قزوین (هزاره چهارم ق. م) ۱۶۳
- شکل شماره ۴۱. ظرف سفالی بدنه استوانه‌ای پایه مخروطی کشف شده از تپه «سیلک»
دارای نقش چهارپایی با شاخ گوزن که شاخ آن چون درختی دارای شاخه
است ۱۶۴
- شکل شماره ۴۲. بشقاب با نقش بز کوهی، دوران ساسانی، موزه آرمیتاژ ۱۶۵
- شکل شماره ۴۳. جام سفالین، هزاره چهارم ق. م، موزه لوور ۱۶۵
- شکل شماره ۴۴. دسته تنگ به شکل بز کوهی بال‌دار ۱۶۸
- شکل شماره ۴۵. نقشی حکاکی شده بر استخوان، شامل تصاویری از گربه‌سانانی است
که به صورت نیم‌خیز به دنبال هم در حرکت‌اند ۱۷۰
- شکل شماره ۴۶. الف) نقش پلنگ بر ظروف سفالی تپه حصار هزاره سوم ق. م؛ ب)
طرح‌هایی از پاره‌سفال‌های کشف شده با نقش پلنگ، گاو میش، بز کوهی،
انسان، اسب و پرنده ۱۷۰
- شکل شماره ۴۷. پلنگ و نماد آب و باران ۱۷۱
- شکل شماره ۴۸. نقش پلنگ ۱۷۱
- شکل شماره ۴۹. چالش میان پلنگ و مار، جیرفت ۱۷۲
- شکل شماره ۵۰. نقش اسب ۱۷۳

- شکل شماره ۵۱. نقش ماهی نقش برجسته کاخی در پاسارگاد..... ۱۷۵
- شکل شماره ۵۲. نقش ماهی..... ۱۷۶
- شکل شماره ۵۳. بشقاب نقره قلم‌زنی با نقش دو ماهی در موزه آرمیتاژ در سن پترزبورگ..... ۱۷۶
- شکل شماره ۵۴. الف و ب) نقوش ماهی؛ ج) نقش ماهی با جزئیات اغراق آمیز..... ۱۷۷
- شکل شماره ۵۵. زایش مهر از میان گل نیلوفر، از مهرابه‌ای نزدیک هدرنهایم، آلمان..... ۱۷۸
- شکل شماره ۵۶. تندیس ناهید یا فرزندش مهر سوار دلفین، از اسپانی..... ۱۷۹
- شکل شماره ۵۷. تندیس ناهید با دلفین..... ۱۷۹
- شکل شماره ۵۸. نقش خوک موزه ایی گرافیکال آتن..... ۱۸۰
- شکل شماره ۵۹. نقش سگ (یا روباه) بر سفال کشف شده از تل «بکیون» فارس..... ۱۸۱
- شکل شماره ۶۰. نقش سگی شسته، بر سفال کشف شده از شوش..... ۱۸۲
- شکل شماره ۶۱. گلدان سفالی زرین قام، گرگان، عصر سلجوقی..... ۱۸۲
- شکل شماره ۶۲. نقوش پرندگان در مجموعه سفال‌های منقوش سیلک III هزاره چهارم ق.م..... ۱۸۴
- شکل شماره ۶۳. نقش پرنده در کاسه سفالین گلابه‌ای، گرگان..... ۱۸۵
- شکل شماره ۶۴. گله مرغان ابر باران، نقش سفالینه، تپه گیان نهاوند، اواخر هزاره دوم..... ۱۸۶
- شکل شماره ۶۵. نقوش پرندگان: الف) طرح ظرف سفالی کشف شده از تپه «سیلک»:
در این ظرف چنان که دیده می شود در ردیف بالا پرندگان را بر روی هم
نقش کرده اند؛ ب) ظرف سفالی پایه داری که نقش پرندگان را بزرگ تر و
مشخص تر دارد، تپه سیلک؛ ج) ظروف سفالین منقوش نقش مایه پرندگان
تپه قبرستان، دشت قزوین (هزاره چهارم ق.م)..... ۱۸۶
- شکل شماره ۶۶. نقش پرندگان و نقوش شانه‌ای بر ظرف سفالی، موزه لوور..... ۱۸۷
- شکل شماره ۶۷. نقش قو در ترکیب با نقوش هندسی..... ۱۸۸
- شکل شماره ۶۸. نقش پرندگان ساسانی، دوره ساسانی..... ۱۸۹
- شکل شماره ۶۹. نقش مرغ ماهیخوار، سفال..... ۱۹۰
- شکل شماره ۷۰. نمایی از نقش طاووس در سفال نیشابور..... ۱۹۱
- شکل شماره ۷۱. فلزکاری مربوط به اواخر دوره ساسانی - اوایل اسلام، موزه متروپولیتن..... ۱۹۱
- شکل شماره ۷۲. ظرف سفالی خمره‌ای شکل دسته‌دار با آبریز بلندی که دارای نقش سر مرغابی است. پر مرغابی در این ظرف با خطوط هاشوری زینت شده است..... ۱۹۳
- شکل شماره ۷۳. نقش مرغابی..... ۱۹۳
- شکل شماره ۷۴. جام نقره‌ای، دوره ساسانی، موزه آرمیتاژ سن پترزبورگ..... ۱۹۵

- شکل شماره ۷۵. طرح‌هایی بر سفال‌های کشف شده از تپه‌های «بکیون» فارس که در آنها نقش خورشید و عقاب گشاده‌بال و سگ، و آدمی با دست‌های بالا آورده و چلیپاهای شکسته دیده می‌شود. ۱۹۸.....
- شکل شماره ۷۶. طرح گل چهاربرگ، طرح ظرف سفالی پایه‌داری که گرداگرد پایه و نیمه بالای آن منقوش است. طرح ۷-۸ واقع در میان خطوط کمربندی این سفال، طرح سه‌رديقه‌ای است که دو ردیف بیرونی آن هاشور زده شده است و در وسط هر ۷ یا ۸ این طرح نیز نقشی به صورت گل چهاربرگ به کار برده‌اند. ۱۹۹.....
- شکل شماره ۷۷. نقش سر قوچ چهارشاخ، و یک بزغاله، چشمه علی، ری. ۱۹۹.....
- شکل شماره ۷۸. پاره سفال‌های کشف شده از تپه «سیلک» که نقش چهارپایان شاخ‌دار را می‌نمایانند. ۲۰۰.....
- شکل شماره ۷۹. نقش چلیپا، طرح‌هایی از روی سفال‌های کشف شده در شوش که در آنها نقش پرندگان جمعی در حال پرواز و چلیپای بسیار جالب و نقش آدمی و دو پرندۀ مماس بر آب و دو چهارپای بدون شاخ دیده می‌شود. ۲۰۱.....
- شکل شماره ۸۰. چلیپا در نقشی روی سنگ از بوگومیل‌ها در بوسنیۀ شرقی، یوگسلاوی. ۲۰۲.....
- شکل شماره ۸۱. نقش دواير متخالف‌المرکز داخل سفالی دیگر از مکشوفه‌های تپه «سیلک». ۲۰۳.....
- شکل شماره ۸۲. نقش دواير روی ظروف، موزه لوور. ۲۰۳.....
- شکل شماره ۸۳. گلدان نقره و مس، نقوش خشتی و شطرنجی، اور، حدود ۲۴۰۰ سال ق.م، موزه لوور. ۲۰۵.....
- شکل شماره ۸۴. نقش شطرنجی، ظرف سفالی تپه «سیلک». ۲۰۵.....
- شکل شماره ۸۵. نقوش مارپیچ و حلزونی، موزه لوور. ۲۰۷.....
- شکل شماره ۸۶. طرح‌هایی از پاره سفال‌های کشف شده که در آنها نقش مارپیچ و پرندگان سنگین و اردک‌ها دیده می‌شود. ۲۰۸.....
- شکل شماره ۸۷. نمونه‌های طرح‌های تکرار شونده در هنر نوسنگی (الف) تپه گوران، در حدود ۵۸۰۰ ق.م؛ (ب) سیلک II، در حدود ۴۰۰۰ ق.م؛ (ج) سامرا، در حدود ۵۵۰۰ ق.م؛ (د) کتل همکوک، در حدود ۵۸۰۰-۶۴۰۰ ق.م؛ (ه) دوره نوسنگی از شرق میانه؛ (و) دوره نوسنگی ایران و مصر؛ (ز) دوره نوسنگی از شرق میانه؛ (ح) دیمینی، یونان، در حدود ۶۰۰۰ ق.م؛ (ط) نوسنگی، چکسلواکی، در حدود ۴۰۰۰-۵۰۰۰ ق.م؛ (ی) اذراکی، یونان، در حدود ۵۸۰۰-۶۱۰۰ ق.م. ۲۰۹.....
- شکل شماره ۸۸. نقش موج آب، طرحی از کوزه گر گیان (نهایند) بر سفال، شامل موج آب و مرغ «کنار آبی» (ضیاء پور، ۱۳۵۳: ۳۳۸). ۲۱۱.....

- شکل شماره ۸۹. نقوش زیگزاگ، موجی، هفت و هشتی، و موجی: الف) ظرف سفالی کشف شده از تپه «سیلک» دارای نقش رنگی به صورت زیگزاگ؛ ب) ظرف سفالی با ته گنبدی. کشف شده از تپه «سیلک» با نقش کمربندی که از لوزی های افتاده تشکیل شده و بالای طرح کمربندی از طرح های زیگزاگی پر شده است؛ ج) آموغور، کهن ترین کوزه دودسته طرح هندسی، گورستان دیپولون، سده دهم ق.م؛ د) طرح کاسه ای پایه دار. کشف شده از تپه «سیلک» که علاوه بر خطوط کمربندی، در وسط دارای طرح ۷-۸ متوالی است..... ۲۱۲
- شکل شماره ۹۰. نقش نمادین آب..... ۲۱۶
- شکل شماره ۹۱. زایش مهر از میان صدف، نقش مهرابه چپیل هیل، در انگلستان..... ۲۱۷
- شکل شماره ۹۲. رشته مروارید در نوک دو مرغ، نقشی بر دیوار در بامیان، افغانستان..... ۲۱۸
- شکل شماره ۹۳. نقش ناهید با دلفین و صدف از مهرابه تنور در اردن..... ۲۱۸
- شکل شماره ۹۴. سکه های دوران ساسانی که در آن نقش پادشاهان درحالی که مروارید به گوش دارند تصویر شده است..... ۲۱۹
- شکل شماره ۹۵. تاج مروارید، پیکر ناهید درون طاق بستان..... ۲۲۰
- شکل شماره ۹۶. نقش صدف، طاق بستان..... ۲۲۰
- شکل شماره ۹۷. نقش شاخ در دست ایزدبانوان..... ۲۲۳
- شکل شماره ۹۸. نقش بز کوهی با شاخ گرد و بزرگ..... ۲۲۳
- شکل شماره ۹۹. نقوش گیسویی: الف) طرح ظرف سفالی ای با نقش گیسویی از تپه «سیلک» با ته هموار و دسته زائده دار با نقش گیسویی. بر دور دهانه این ظرف نقش دنداندار به کار برده اند؛ ب) ظرف سفالی خمره ای شکل با گردن باریک و دسته جالب که زائده های عمودی (یا دستگیره) نیز دارد. نقش این ظرف از نقوش گیسویی است که نظیر فراوان دارد..... ۲۲۵
- شکل شماره ۱۰۰. نقوش مربوط به آب بر روی طشت آب ها، آرامگاه ارمنه و تخت فولاد؛ الف) طشت آب گل نیلوفر؛ ب) طشت آب ترنجبی..... ۲۲۸
- شکل شماره ۱۰۱. کوزه منقاری شکل، غار کامارس، ۱۷۰۰-۱۸۰۰ ق.م، موزه..... ۲۳۰
- باستان شناسی هراکلیون..... ۲۳۰
- شکل شماره ۱۰۲. نقش تعدادی زن: الف) سفال های منقوش، تپه موسیان؛ ب) الهه باروری، شیء تزئینی مفرغی، هزاره اول ق.م، موزه لوور؛ ج) نقش زن و ماه، مهرهای سیلندری، شوش، حدود ۳۰۰۰ تا ۲۶۰۰ ق.م، موزه لوور..... ۲۳۳
- شکل شماره ۱۰۳. نقوش اندام های باروری: الف) مجسمه آرتیمیس، معبد آرتیمیس، ترکیه؛ ب) موزه لوور..... ۲۳۵
- شکل شماره ۱۰۴. نقش شاخ بزرگ، طاق بزرگ، طاق بستان..... ۲۳۶

- شکل شماره ۱۰۵. یک مهرابه که در شهر بندری و باستانی اوستیا در ایتالیا کشف شده است. مهرابه‌های بسیاری نظیر آن در آلمان، فرانسه و روسیه، به طور اتفاقی و با هنگام مرمت کلیساها پیدا شده است. ۲۳۷.....
- شکل شماره ۱۰۶. قربانی کردن گاو..... ۲۳۹.....
- شکل شماره ۱۰۷. مشهورترین تندیس باروری ایران با نام ونوس سراب..... ۲۴۰.....
- شکل شماره ۱۰۸. شکل هندسی، ایزدبانوی تپه حصار متعلق به ۱۷۰۰-۲۰۰۰ ق.م. ۲۴۰.....
- شکل شماره ۱۰۹. شکل ایزدبانو مار: الف) کرت، هزاره ششم ق.م؛ ب) ترکمنستان، نمازگاه، هزاره سوم ق.م. ۲۴۱.....
- شکل شماره ۱۱۰. نقوش آب و ایزدبانوان: الف) شوش، متعلق به هزاره چهارم ق.م؛ ب) هزاره چهارم ق.م؛ ج) لرستان، هزاره دوم ق.م. ۲۴۱.....
- شکل شماره ۱۱۱. نقش‌مایه‌های انسانی: الف) ظروف سفالین منقوش (نقش‌مایه انسانی) تپه حصار دامغان (هزاره چهارم ق.م)؛ ب) مجموعه سفال‌های منقوش شمال مرکزی ایران (تپه قبرستان دشت قزوین و تپه سیلک کاشان) (هزاره چهارم ق.م)؛ ج) کماچ‌دان سفالی‌ای با نقش انسان ایستاده کشف‌شده از تپه سیلک؛ د) ایزدبانوان آب..... ۲۴۳.....
- شکل شماره ۱۱۲. آبدان ماه..... ۲۴۴.....
- شکل شماره ۱۱۳. آبدان ماه و مرغان درازپا..... ۲۴۴.....
- شکل شماره ۱۱۴. زیگورات..... ۲۴۸.....